

УДК 332.133:339.3

Тебенко В.М.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Таврійського державного агротехнологічного університету***Болтянська Л.О.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Таврійського державного агротехнологічного університету*

ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

PROBLEMS AND TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TRADE IN THE ZAPOROZHYE REGION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості функціонування внутрішньої торгівлі. Досліджено проблеми та основні тенденції розвитку внутрішньої торгівлі Запорізької області. Наведено динаміку основних показників торгівлі в області. Визначено асортиментну структуру продовольчого та непродовольчого товарообороту області. Проведено аналіз забезпеченості регіону об'єктами роздрібно-торговельної мережі.

Ключові слова: внутрішній ринок, оптова торгівля, роздрібна торгівля, товарооборот, торговельна мережа, торговельна площа.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности функционирования внутренней торговли. Исследованы проблемы и основные тенденции развития внутренней торговли Запорожской области. Показана динамика основных показателей торговли в области. Определена ассортиментная структура продовольственного и непродовольственного товарооборота области. Проведен анализ обеспеченности региона объектами розничной торговой сети.

Ключевые слова: внутренний рынок, оптовая торговля, розничная торговля, товарооборот, торговая сеть, торговые площади.

ANNOTATION

The article deals with the peculiarities of domestic trade. The problems and major trends in domestic trade Zaporozhye region. An dynamics of the main indicators of trade in the region. Defined structure assortment of food and nonfood turnover area. An Analysis of regional retail network objects.

Key words: internal market, wholesale, retail trade, turnover, retail chain, sales area.

Постановка проблеми. У формуванні економічного потенціалу держави та забезпеченні ефективного функціонування системи обігу споживчих товарів значну роль відводять сфері внутрішньої торгівлі. Торгівля є найважливішою сферою як формування, так і стабілізації споживчого ринку, дієвим механізмом задоволення соціальних потреб, сприяє ефективному виробництву і впливає на формування його обсягів та перспективних напрямів розвитку.

Розвиток внутрішнього ринку залежить від його насиченості товарами, а також від конкуренції між товаровиробниками, торговельними мережами, яка сприяє виробництву нових товарів, прискоренню обміну товарами та виходу на зовнішній ринок. Внутрішня торгівля займає

особливе місце в економічній системі України та в її соціальній сфері. Розвиток внутрішньої торгівлі, насамперед товарами вітчизняного виробництва, є визначальним напрямом політики економічного зростання України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань сучасного стану та тенденцій розвитку внутрішньої торгівлі знайшло своє відображення в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як В.В. Апопій, Н.І. Верхоглядова, Н.О. Голошубова, Л.О. Омелянкович, А.А. Мазаракі, Л.Г. Саркісян, І.В. Сорока, В.О. Соболева, А. Кріє, Р.С. Шостак, О.О. Шубіна, Н.І. Яркова та інші. Однак деякі питання, пов'язані з визначенням особливостей функціонування внутрішньої торгівлі на регіональному рівні та перспектив її розвитку, і досі залишаються невирішеними, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Криза останніх років привела до сповільнення темпів зростання обороту роздрібно-торгівлі, що пов'язано як із знеціненням грошової маси, так і зі значним підвищенням цін на товари та послуги. Сучасний етап розвитку внутрішньої торгівлі характеризується інноваційними процесами, пов'язаними зі становленням нових форматів і нових форм торгівлі. Але водночас існує необхідність дослідження сучасного стану внутрішньої торгівлі, аналізу виявлених тенденцій та причин змін, пошуку нових пріоритетних напрямів її розвитку на регіональному рівні.

Метою статті є дослідження та висвітлення основних тенденцій та проблем розвитку внутрішньої торгівлі в Запорізькій області на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність є внутрішньою або зовнішньою торгівлею.

Торгівля як галузь господарської діяльності має розгорнуту мережу оптових і роздрібних

підприємств, забезпечує зберігання, транспортування і реалізацію товарної продукції предметів споживання. Оскільки більшість предметів особистого споживання проходить через торгівлю, то рівень її розвитку характеризує обсяг і структуру споживання. Торгівля інформує і впроваджує в споживання нові товари, виробництво яких тільки починається, які для споживача є невідомими або незвичними. Таким чином, розвиток торгівлі, зумовлений рівнем і темпами розвитку виробництва товарів, здійснює вплив на промисловість, сільське господарство, з одного боку, і на споживання людей – з іншого. Торгівля як галузь народного господарства здійснює просування товарів від виробника до споживача і виконує операції, пов'язані з продовженням процесу виробництва у сфері обігу [1, с. 36].

Сферу товарного обігу започатковує оптова торгівля, яка є торговим посередником між виробниками товарів і роздрібною торгівлею, іншими виробниками і споживачам товарів. Найбільша питома вага в загальному обсязі товарообігу внутрішньої торгівлі припадає саме на оптову торгівлю.

У 2015 р. в Україні діяло 36,7 тис. підприємств, основним видом економічної діяльності яких була оптова торгівля. Оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі у 2015 р. становив 1244,2 млрд. грн., що у порівнянних цінах становить 92,5% від обсягу 2014 р. В обсязі оптового товарообороту найбільш вагомими були частки оптового товарообороту підприємств, основним видом економічної діяльності яких є оптова торгівля паливом (18,6%), продуктами харчування, напоями, тютюновими виробами (15,3%) та товарами господарського призначення (12,3%). У 2015 р. обсяг оптового товарообороту в середньому на одне підприємство збільшився і становив 33,9 млн. грн. проти 24,4 млн. грн. у 2014 р. [2].

Про розвиток оптової торгівлі області можна судити із динаміки її товарообороту (таблиця 1). За 2015 р. оптовий товарооборот області (без ПДВ і акцизу) становив 22 811,8 млн. грн.,

порівняно з 2014 р. він збільшився на 43,7%, або на 1459,8 млн. грн. [3].

Провідне місце у структурі оптового товарообороту підприємств області продовжують займати непродовольчі товари (понад 80%). За період дослідження питома вага непродовольчих товарів у структурі зменшилася з 86,3% до 83,4%. За 2015 р. непродовольчих товарів було продано на суму 19 013,8 млн. грн, що більше від рівня 2014 р. на 48,1%. Обсяг продажу продовольчих товарів збільшився порівняно з 2014 р. на 25,1% і становив 3798,0 млн. грн. Питома вага продовольчих товарів у структурі оптового продажу збільшилася з 13,7% до 16,6%.

Обсяги товарів, проданих іншим підприємствам оптової торгівлі за 2015 р., становили 7570,4 млн. грн. (33,2% оптового товарообороту області), в тому числі було продано продовольчих товарів на суму 2197,6 млн. грн., непродовольчих – на суму 5372,8 млн. грн. На 1 січня 2016 р. товарні запаси на підприємствах оптової торгівлі становили 3586,6 млн. грн. (на 40,4% більше, ніж на відповідну дату попереднього року).

Оптовий продаж товарів українського виробництва за 2015 р. становив 13 462,9 млн. грн. (59,0% оптового товарообороту області). Продовольчих товарів українського виробництва продано на суму 2150,0 млн. грн., непродовольчих – на суму 11 312,9 млн. грн. В Україні переважно за рахунок вітчизняних виробників формується оптовий ринок вугілля кам'яного,

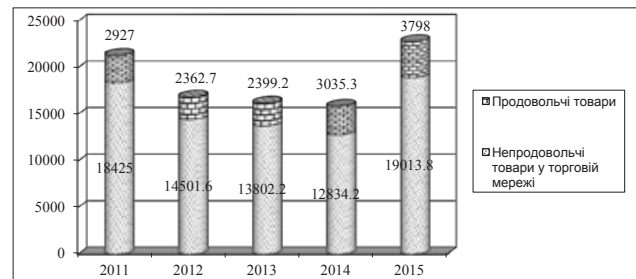

Рис. 1. Динаміка оптової торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами в Запорізькій області, млн. грн.

Таблиця 1

Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі області

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Оптовий товарооборот (без ПДВ і акцизу), млн. грн.	21 352,0	16 864,3	16 201,4	15 869,5	22 811,8
у тому числі					
• продовольчі товари	2927,0	2362,7	2399,2	3035,3	3798,0
• непродовольчі товари	18 425,0	14 501,6	13 802,2	12 834,2	19 013,8
Питома вага в оптовому товарообороті, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі					
• продовольчі товари	13,7	14,0	14,8	19,1	16,6
• непродовольчі товари	86,3	86,0	85,2	80,9	83,4
Питома вага продажу товарів, що вироблені на території України, %	75,9	60,6	53,2	56,5	59,0
• продовольчі товари	76,2	63,5	49,7	46,4	56,6
• непродовольчі товари	75,9	60,1	53,8	58,9	59,5

чорних металів та іншої продукції первинного оброблення сталі, тютюнових виробів, олій рослинних та зернових культур.

В обсязі продажу продовольчих товарів області за 2015 р. 38,4% припадало на оптовий товарооборот від продажу риби, ракоподібних та моллюсків (1458,4 млн. грн.), 11,1% – від продажу олії та жирів харчових (422,1 млн. грн.), 8% – від продажу молочних продуктів (303,8 млн. грн.). Структуру оптового товарообороту підприємств Запорізької області за окремими видами продовольчих та непродовольчих товарів за 2015 р. наведено на рисунках 2 та 3.

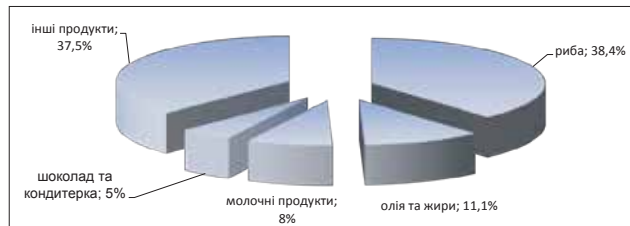

Рис. 2. Структура оптового товарообороту продовольчих товарів у 2015 р.

В обсязі продажу непродовольчих товарів області за 2015 р. 16% припадало на оптовий товарооборот від продажу машин і устаткування для сільськогосподарської, добувної промисловості та будівництва, текстильного, швейного, трикотажного та інших виробництв (3047,8 млн грн.), 12% – від продажу пшениці (2290,1 млн. грн.), 9,6 – від продажу металу (залізо, чавун, сталь і феросплави) (1834,1 млн. грн.).

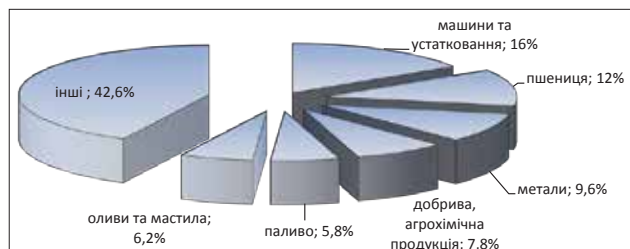

Рис. 3. Структура оптового товарообороту непродовольчих товарів у 2015 р.

Завершальною фазою товарного обігу і невід'ємною складовою частиною внутрішньої

торгівлі є роздрібна торгівля, коли товар реалізується безпосередньо кінцевим споживачам для задоволення їхніх потреб в обмін на гроші. Обсяг роздрібногo товарообороту підприємств Запорізької області в 2015 році становив 22 161,5 млн. грн., що перевищило рівень 2011 р. на 8783,8 млн. грн., рівень попереднього року – на 2485,8 млн. грн. Але згідно з даними таблиці 2 останніми роками можна простежити зменшення індексів фізичного обсягу роздрібногo товарообороту у порівняльних цінах, що вказує на спад обсягів реалізації продукції. Обсяг роздрібногo товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібногo торгівлі у 2015 р., у порівняльних цінах зменшився на 21,0% проти 2014 р. і становив 22 161,5 млн. грн. Обсяг продажу продовольчих та непродовольчих товарів у торговій мережі за цей період у порівняльних цінах зменшився на 19,8% та на 22,1% і становив 10 499,5 млн. грн. та 11662,0 млн. грн відповідно [4].

У 2015 р. через торговельну мережу підприємств у натуральному вимірі було продано 14,06 тис. т м'яса та птиці (свіжі та заморожені), що перевищує рівень попереднього року на 23,5%. Реалізація хлібобулочних виробів перевищила попередній рік на 5,9% і становила в 2015 р. 25,84 тис. т. За іншими видами продовольчих товарів простежується зменшення кількості реалізованої продукції.

Зменшення обсягів продажу непродовольчих товарів простежується в останні 2 роки. Збільшення обсягів продажу в порівняльних цінах відбулося у 2015 р. порівняно з 2014 р. лише за такими товарами, як шкіряні вироби та дорожні приналежності (на 3,2%), засоби для миття, чищення, полірування та догляду за автомобілями (на 47%), товари медичні та ортопедичні (на 3,1%), оптика окулярна (на 7,3%), газ стиснений та скраплений для автомобілів (на 39%) [6].

Останніми роки простежується зміна пропорцій товарної структури роздрібногo товарообороту продовольчих та непродовольчих товарів. Скорочення частки непродовольчих товарів у роздрібному товарообороті (з 61,1% до 52,6% на 8,5 пункта) свідчить про зниження рівня життя населення. Адже саме у період кризових явищ споживачі намагаються знизити свої поточні

Таблиця 2

Структура роздрібногo товарообороту підприємств області

	Обсяг роздрібногo товарообороту підприємств, млн. грн.	У тому числі питома вага у %		Індекси фізичного обсягу роздрібногo товарообороту підприємств до попереднього року у порівняльних цінах, %	
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів	продовольчих товарів	непродовольчих товарів
2011	13 378	38,9	61,1	112,2	122,7
2012	15 995	43,9	56,1	107,3	120,1
2013	17 080	44,4	55,6	107,2	105,8
2014	19 676	47,3	52,7	107,8	86,2
2015	22 162	47,4	52,6	80,2	77,9

споживчі витрати за рахунок скорочення споживання непродовольчих товарів на користь товарів першої необхідності, тобто продовольчих. Питома вага продовольчих товарів має тенденцію до зростання – з 38,9% до 47,4%. У структурі роздрібного товарообороту частка продажу продовольчих товарів за останній рік зросла на 0,9 в. п. та становить 47,4%, непродовольчих товарів – зменшилась на 0,9 в. п. та становить 52,6%.

Асортиментну структуру продовольчого та непродовольчого товарообороту в Запорізькій області в середньому за 2011–2015 рр. можна побачити на рисунках 4 та 5.

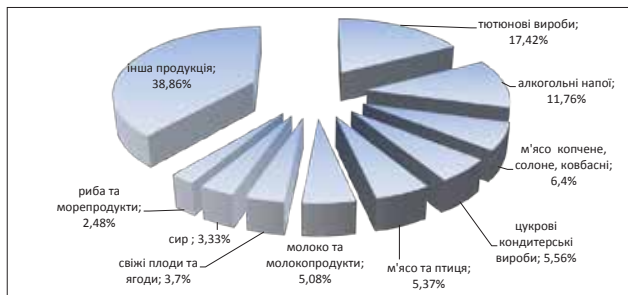

Рис. 4. Асортиментна структура продовольчого товарообороту в Запорізькій області в середньому за 2011–2015 рр.

В обсязі продажу продовольчих товарів області в середньому за 5 років 17,4% припадало на роздрібний товарооборот від продажу тютюнових виробів, 11,76% – алкогольних напоїв, 6,4% – м'яса копченого, солоного та ковбасних виробів, 5,56% – цукрових кондитерських

виробів (включаючи морозиво), 5,37% – м'яса та птиці свіжих та заморожених, 5,0% – молока та продуктів молочних, 3,7% – свіжих плодів, ягід, винограду, горіхів, 3,33% – сиру сичужного, плавленого та кисломолочного, 2,48% – риби і морепродуктів харчових та ін.

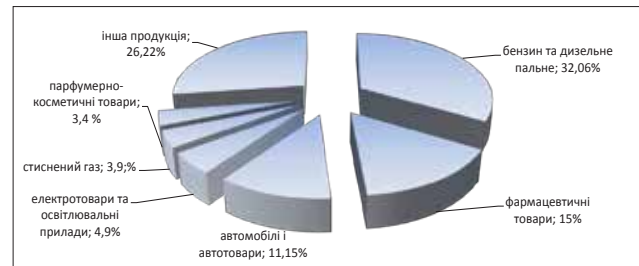

Рис. 5. Асортиментна структура непродовольчого товарообороту в Запорізькій області в середньому за 2011–2015 рр.

В обсязі продажу непродовольчих товарів області в середньому за 5 років 32,06% припадало на роздрібний товарооборот від продажу бензину та дизельного пального, 15% – фармацевтичних товарів, 11,15% – автомобілів і автотоварів, 4,9% – побутових електротovarів та освітлювального приладдя, 3,9% – газу стисненого та скрапленого для автомобілів, 3,4% – парфумерно-косметичних товарів.

Оцінка результативності функціонування роздрібної торговельної мережі в розрізі районів області показала, що загалом показники товарообороту характеризуються відносним ростом. Найвищі показники роздрібного товарообороту спостерігаються у Василівському,

Таблиця 3
Роздрібний товарооборот підприємств Запорізької області в розрізі районів, млн. грн.

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	В серед.	Відхилення, +,-
Василівський	346,31	370,87	428,04	424,55	508,43	415,64	162,12
Запорізький	242,91	237,03	397,82	415,01	454,25	349,40	211,34
Оріхівський	131,02	170,46	187,01	215,14	244,48	189,62	113,46
Вільнянський	124,85	144,78	150,07	174,77	252,40	169,38	127,56
Пологівський	117,36	141,95	156,78	189,08	230,86	167,21	113,51
К-Дніпровський	107,12	166,95	164,73	181,05	186,98	161,36	79,86
Якимівський	120,69	128,23	125,49	164,29	190,56	145,85	69,87
Гуляйпільський	90,20	106,66	118,49	157,17	185,60	131,63	95,40
Приморський	95,42	120,60	131,71	143,42	141,38	126,51	45,97
Мелітопольський	94,15	121,41	122,99	90,09	92,27	104,18	-1,88
Куйбишевський	78,02	88,92	92,85	97,11	79,97	87,37	1,95
Михайлівський	53,42	60,73	74,93	101,83	124,69	83,12	71,28
Бердянський	73,93	86,94	60,51	71,45	60,99	70,77	-12,94
Приазовський	52,16	70,52	70,65	68,56	73,36	67,05	21,20
Веселівський	45,99	57,80	57,03	76,10	89,61	65,30	43,62
Новомиколаївський	32,17	34,57	38,69	60,58	68,97	47,00	36,79
Чернігівський	29,54	29,42	29,81	38,86	41,18	33,76	11,64
Розівський	22,45	23,60	23,84	41,88	33,44	29,04	10,99
Великоблгородський	28,37	26,21	26,42	28,00	27,26	27,25	-1,11
Токмацький	18,43	26,69	21,04	27,93	22,94	23,41	4,52
Всього за районами	1904,5	2214,3	2478,9	2766,9	3109,6	2494,8	1205,1

Таблиця 4

Наявність об'єктів роздрібної торгівлі області

	Наявність об'єктів роздрібної торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року, од.	У тому числі		Кількість ринків із продажу споживчих товарів на кінець року, од.
		магазини	об'єкти торгівлі напівстаціонарні	
2011	2301	1731	570	92
2012	2283	1725	558	90
2013	2301	1754	547	91
2014	2241	1729	512	88
2015	2242	1728	514	85

Запорізькому, Оріхівському районах, на які припадає близько 38% роздрібного товарообороту області. Найменший вклад у роздрібний товарооборот області внесли Розівський, Великобілозерський та Токмацький райони. Зменшення обсягу товарообороту відбулося у трьох районах – Мелітопольському, Бердянському та Великобілозерському.

Розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації була розроблена та затверджена (21.05.2015 № 174) методика комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку міст і районів Запорізької області. Оцінка за 2015 рік була здійснена за 42 показниками (для міст обласного значення – за 34 показниками), які сформовані за 8 напрямками діяльності (для міст обласного значення – за 7 напрямками). Один із напрямків рейтингу – споживчий ринок, який оцінювався за 2 показниками. За оцінкою результатів діяльності за напрямком «споживчий ринок» до трійки лідерів увійшли: серед районів – Вільнянський, Приазовський і Пологівський; на останньому місці – Куйбишевський район; серед міст обласного значення – Токмак, Энергодар і Мелітополь; останнє місце – Запоріжжя [5].

У задоволенні потреб населення у товарах значне місце належить ринкам. На 1 січня 2015 р. в області діяло 66 суб'єктів господарювання (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), у яких на балансі налічувалось 88 ринків. Проти 1 січня 2014 р. кількість ринків зменшилася на 3,3%. Згідно з даними таблиці 4 на 1 січня 2016 р. в області налічувалося вже 85 ринків. За місцем знаходження найбільша кількість ринків розташована у м. Запоріжжі – 32, у м. Мелітополі – 13, Василівському районі – 7, у м. Бердянську – 6 та Якимівському районі – 5 одиниць. Основна частка, а саме 53 ринки, належить юридичним особам та 13 – підприємцям – фізичним особам (рік тому їх було відповідно 72 та 19 одиниць).

На ринках налічувалось 51 922 торгових місця, порівняно з попереднім роком їхня кількість зменшилася на 1,5%. На критих та відкритих столах зосереджено 26,2% торгових місць, у павільйонах – 14,3%, на критих ринках – 4,3%. Кількість лотків (наметів) на ринках протягом 2014 р. скоротилась на 5,4%, кіосків (контейнерів тощо) на – 1,2%. Загальна площа ринків на 1 січня 2015 р. становила

833,5 тис. м², що на 1,1% менше, ніж на таку ж дату 2014 р.

Якщо розглянути індекси споживчих цін на товари та послуги в області, то можна відзначити, що за останні 2 роки простежується ріст цін практично на всі товари. Лише ціна на овочі в 2014 р. була нижчою за ціну 2013 р. Загальний індекс споживчих цін в області (до попереднього року) в 2014 р. становив 125,7%, у 2015 р. – 142,1%; у тому числі на продукти харчування – відповідно 122,7% та 138,5%.

Значною мірою діяльність ринків залежить від стану матеріально-технічної бази, а саме – наявності відповідних об'єктів, служб та обладнання. На території ринків області у 2015 р. діяло 576 магазинів з торговою площею 26,2 тис. м², порівняно з попереднім роком їх кількість збільшилась на 1,4%, а площа – на 0,5% [7].

Але аналіз матеріально-технічної бази ринків області свідчить про недостатню забезпеченість холодильним обладнанням ринкового господарства. На 74 ринки, на яких здійснюється реалізація продовольчих та сільськогосподарських продуктів, припадала 51 одиниця холодильників із машинним охолодженням місткістю 284 тонни та 1838 одиниць – холодильного устаткування (прилавоків, вітрин, камер, шаф).

Висновки. Розвиток роздрібної торгівлі в регіоні проходить в умовах суспільно-політичної кризи, воєнного конфлікту, що сприяло підвищенню рівня інфляції, зниженню реальних грошових доходів населення, зменшенню обсягів вітчизняного виробництва, погіршенню умов ведення бізнесу. Але, незважаючи на це, в розвитку матеріально-технічної бази торгівлі в Україні відбулися позитивні зміни: упроваджуються сучасні торговельні технології, створюються роздрібні торговельні підприємства. Інноваційні процеси, що відбуваються, пов'язані зі становленням нових форматів торгівлі (супер- та гіпермаркети, торговельні мережі) та нових форм торгівлі (інтернет-магазини, торгівля поштою тощо) або з нетрадиційними каналами збуту.

В умовах загострення фінансової кризи особливо болісною для населення стає проблема необґрунтованого зростання цін на споживчому ринку, в тому числі на соціально значущі продовольчі товари. Розв'язання зазначеної проблеми потребує комплексного підходу із

застосуванням як методів державного цінового регулювання, так і ринкових механізмів. Адже саме у період кризових явищ споживачі намагаються знизити свої поточні споживчі витрати за рахунок скорочення споживання непродовольчих товарів на користь товарів першої необхідності, тобто продовольчих.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєва Н.І. Сучасні проблеми та тенденції розвитку роздрібної торгівлі Донецької області / Н.І. Алексєєва // ПолтНТУ: Економіка і регіон № 4(41) – 2013. – С. 35–41.
2. Діяльність підприємств оптової торгівлі у 2015 році. // Публікація документів Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publtorg_u.htm
3. Продаж і запаси товарів в оптовій торгівлі у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zp.ukrstat.gov.ua.
4. Статистичний збірник «Роздрібна торгівля області в 2014 році» / За редакцією В.П.Головешка / Головне управління статистики у Запорізькій області – Запоріжжя, 2015. – 59 с.
5. Аналітично-інформаційна довідка щодо підсумків комплексної оцінки (рейтингу) результатів соціально-економічного розвитку міст і районів Запорізької області за підсумками 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/news>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Статистичний збірник «Торгівля на ринках області 2011–2015» / За редакцією М. Шейко / Головне управління статистики у Запорізькій області – Запоріжжя, 2016. – 26 с.